

LABANCZ LINDA

Vasalovak és kagylovak

A domináns kétnyelvűség egy példája a magyarországi kínaiak körében

Bevezetés

A tanulmány egy olyan témát kíván kifejteni, amely eddig a magyar szakirodalomban csak részeiben volt ismeretes, elsősorban történeti, szociológiai megközelítésben. A magyarországi kínaiak kétnyelvűségére vonatkozóan ugyanis korábban nem született mérvadó tanulmány.

A jelen tanulmány az egyéni nyelvhasználat elemzését tűzte ki célul két, kínai domináns kétnyelvű adatközlő szóbeli, valamint írásbeli szövegének segítségével. A kutatás eredményei nemcsak szociolingvisztikai szempontból jelentősek, hanem hasznos adalékokkal szolgálhatnak a migráns kínaiak magyar mint idegen nyelv oktatása szempontjából is.

A magyarországi kínai közösségről

„A politikai változások következtében az 1990-es évek elejétől Magyarországot is elérte a nemzetközi vándorlás hulláma, amelynek hatására a népességvándorlás mérete és jellege is megváltozott. Magyarország földrajzi elhelyezkedése, gazdasági változásai, majd uniós tagsága megnövelték a tranzit- és célszágként való jelentőségét. A bevándorlók zöme Európából érkezett, arányuk az uniós csatlakozás előtti időszakban volt a legmagasabb: 85 százalék, 1995-1999, valamint 2005–2007 között hasonló: 77, illetve 80 százalék. Második legnagyobb csoportjuk ázsiai, ahonnan arányukat tekintve az első időszakban jöttek a legtöbben (18 százalék), a következő időszakban csak 10 százalék, az uniós csatlakozás után pedig 16 százalék volt az arányuk”.¹

Ami a magyarországi kínai népesség mai számát illeti, a BM Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal adatai szerint hosszabb jelenlétet feltételező módon (ide sorolva a bevándorlási, letelepedési és tartózkodási engedélyek mindenféle változatát) körülbelül 9-10000 kínai állampolgár élhet ma Magyarországon. Itt érdemes megjegyezni, hogy ezek a hivatalos adatok, a becsült szám ennél jóval magasabb lehet.

Az 1990-es évek elején Magyarország vált a kínai termékek elosztóközpontjává, özönlöttek az áruk a Józsefvárosi és az ehhez hasonló nagy területű piacokra, amelyek olcsóságuknak köszönhetően nagy vásárlói tömegeket vonzottak. Hogy ezek a piacok hogy néztek ki és mi mindent árultak, mindenki tudja, aki Pesten bármelyiken valaha megfordult. A Határőrség folyóiratában Vezda így számol be „piacos” élményeiről: „A konténerekben munkálkodó dolgozó, szorgos személyek ellenőrzése közben csatornabúzszerű szag csapja meg orromat. A bűzt a közeli büfésor sütődéinek melege köpi ki magából, s a szagnál csak a látvány borzalmasabb. Szemét; mocskok; összetákolt pavilonok; igénytelen és gusztustalan ételek. A piacra beérve a szemét megmarad, ázott kartondarabok cuppognak a talpam alatt. A tömegetől mozdulni se lehet. A portékák többsége silány minőségű, de az áruk miatt mégis sokan vásárolnak itt. Az egyik pavilonnál egy kereskedőt buktatnak le a határőrök. Papírjai rendben vannak, de hamis termékeket árul. Eredetüket nem tudja igazolni, így a pavilon körül le

¹ STATISZTIKAI TÜKÖR 2008, 177.

kell zárni a területet. Zsákokba kerül a sok hamisítvány, s míg várakozom, megcsodálom a világ legnagyobb alsónadrágját. Mérete XXXXL, három ember kell a kifeszítéséhez”². Később aztán a piacok mintájára elsősorban ruha-, és cipőkereskedéssel foglalkozó nagyobb, és kisebb területű üzleteket nyitottak, de voltak elektronikai, sportfelszerelés és mindenes boltok is. Ez volt a kínai bevándorlás aranykora, amikor több tízezren érkeztek Magyarországra, mivel a Kelet-Európából jövő első, lelkendező híradások arról számoltak be, hogy itt bármilyen kacatra lehet vevőt találni. Mao Chun erről így számol be: „Egy Kínában néhány yüanba kerülő gyöngysorért Magyarországon tíz dollárnál is többet lehet kapni”³. Másik elbeszélésében így írja le egy kereskedő történetét: “Korábban sosem kereskedtem. Azt se tudtam, mennyit fizettek a rokonaim, amikor ezeket a dolgokat megvették nekem. Mindegy volt, csak eladjam őket! Mindegyik üveg olajért egy dollárt, a nyakláncokért tizenötöt, a blúzokért hatvan dollárt kaptam. Egy nap alatt mindent eladtam, és egy kis szatyornyi árun 860 dollárt kerestem”, majd így folytatja: “A cucc könnyű volt, a profit meg tízszeres”⁴. Nyíri Pál egy ehhez hasonló sikertörténetet ír le az egyik tanulmányában: „A korai migránsok gyors meggazdagodását példázza Zhao története. Értesülve arról, hogy Magyarország megszüntette a vízumkényszert, Zhao otthagya oktatói állását egy dél-kínai nagyváros főiskoláján és 1991-ben, kétezer pávatollal és kétszáz dollárral a csomagjában, fölszállt a Moszkvába, onnan Budapestre tartó vonatra. Előbb mindenestre részt vett egy masszázsstanfolyamon, hogy ha szükség lenne rá, legyen pénzzé tehető szakmája. A felhasználására már nem adódott alkalom: a pávatollakból, amelyek egy budapesti aluljáróban egyenként száz forintért keltek el, elegendő pénz jött össze az első hónapi lakbérre és egy piaci stand kibérlésére. Három hónap múlva Zhao üzletet bérelt a Nagymező utcában, magyar eladóval és fénykorában havi hétezer dollár nyereséggel. Ma Zhao - negyvenes éveiben járó egyedülálló nő - egy szállítmányozási és vámügynökség, egy nyitható tetejű sportkocsi és egy újonnan épült Dunára néző luxuslakás tulajdonosa”⁵. Ma már az Európai Unióhoz való csatlakozás után és a hipermarketek megjelenése következtében megszűnni látszanak a kínai piacok, helyettük a diszkontárúháznak szállítanak, illetve néhányan áttelepültek a 2003-ban elkészült Ázsia Centerbe is, amely nemcsak kínai, hanem más ázsiai áruk modernizált piacává vált. Sokan azonban maradtak a jól bevált helyükön, így az Ázsia Center NYÍRI szerint az állandó reklám ellenére bukásnak tűnik, az üzletek fele üres, és a bérlők többsége is a Józsefvárosi piacról költözött át.⁶

Nyelvi és szociológiai szempontból szintén fontos tény, hogy Magyarország nem törekszik az integrációra, tulajdonképpen figyelmen kívül hagyja az egyre növekvő számú kínai és más ázsiai, főként még a kínaiak előtt érkező vietnámi migráció résztvevőit. Ugyanakkor a kínaiak sem nyitottak, a legtöbben nem Magyarországon képzelik el a jövőjüket, bár ez a kép az Unióhoz való csatlakozás után megváltozni látszik. Magyarországot a nyugati országok kapujának tartják. Ez a pozitív viszonyulás a kínaiak oldaláról a második és később a harmadik generációval jelentősebb lesz, hiszen az ő esetükben amerikai, és ausztrál példákat látva arra a következtetésre juthatunk, hogy a kínai identitástudat, a Kínához való erőteljes ragaszkodás redukálódik, aminek egyik következménye az általunk is vizsgált nyelvi kérdésekben is megmutatkozik, míg a Magyarországhoz való kötődés, és általában a nyugati szokásrendszer és a magyar nyelv átvétele nagyobb hangsúlyt kap. Ez az oda-vissza ható folyamat generációról

² VEZDA 2001.

³ MAO 1992, 2.

⁴ MAO 1992, 1.

⁵ NYÍRI 2009, 6.

⁶ NYÍRI 2009, 14.

generációra erőteljesebbé válik. Ugyanakkor jelentős a nyugathoz való ragaszkodás jelensége is, ami Magyarország átmeneti jellegére vonatkozik az ingázó kínaiak körében. „A nyugati országokat ugyanis úgy tekintik, mint ahol majd megpihenhetnek, élvezhetik visszavonulásuk éveit, és ahol taníttathatják gyermekeiket, akik majd jó és színvonalas állásokat fognak kapni. A hagyományos felfogással szemben nem gazdasági okok miatt célozzák meg – vagy akarják megcélozni – ezeket az országokat, hanem olyan sokkal differenciáltabb megfontolások miatt, amelyekben az életminőség – ideértve a „modernségről” alkotott felfogásukat –, az élhető környezet és az etnikailag különböző bevándorló csoportok számára biztosított egyenlő bánásmód és lehetőségek játszanak szerepet. Ami a gazdasági, társadalmi és kulturális részvételt illeti, ezek a migránsok – és különösképpen a gyermekeik – egészen más, sokkal aktívabb szerepet vállalnak ezekben a végcélnak tekintett és letelepedésre kiszemelt országokban („az élet színterei”), mint az üzleti élet helyszínéként felfogott tranzitországokban („a jövedelemszerzés színterei”). Az utóbbi típusú helyeken felhalmozott gazdasági és kulturális tőkét az első kategóriába sorolt helyeken költik el és fektetik be”.⁷

A jelen tanulmány a magyarországi kínai migráns közösségekből elsősorban a kínai domináns kétnyelvűek nyelvhasználati sajátosságait mutatja be, amely jelentősen eltér a magyar domináns kétnyelvűek, valamint a magyar egynyelvűek nyelvhasználatától, amelyhez részletesebben vö. Labancz 2013 és Labancz 2014.⁸

A kétnyelvűség

A kétnyelvűség egy igen összetett, sokakat foglalkoztató és érintő kérdés. Európai szemmel nézve mi sem természetesebb, mint az egynyelvűség, de tudnunk érdemes, hogy a világ nagyobbik fele két- vagy többnyelvű. William Mackey erről így ír: „A kétnyelvűség olyan probléma, ami a Föld lakosságának nagy részét illeti”.⁹ A látszat és a sztereotípiák ellenére ez Európában sincs másképp, csak talán kevésbé feltűnő. A kétnyelvűségről mindannyiunknak van véleménye, nem kizárólagosan nyelvészeti kérdéstről van ugyanis szó. Az általános vélekedés szerint mindenképp pozitív dolog két nyelv valamilyen szintű ismerete, előny a kommunikációban, a különböző agyi területek fejlődésében, a kulturális nyitottság kialakításában etc. Meghatározása már kétségesebb dolog, mindenestre megállapítható, hogy több változata is létezik. A kétnyelvűség kialakulásának leggyakoribb módja Európában a kétnyelvű család és a kisebbségi helyzet. Ugyanakkor egyes földrajzi, politikai, társadalmi és egyéni, egyedi körülmények is gyakran eredményeznek kétnyelvűséget, melynek egyéni és társadalmi típusán belül is számos változatot megkülönböztethetünk. A kétnyelvűségi elméletek komplex feltárásáról a jelen tanulmány lemond, hiszen erről már korábban olvashattunk magyarul elsősorban Bartha Csilla, Kontra Miklós és mások munkáiban, angolul pedig a terület szakirodalmi kifejtettsége igen széleskörű (Grosjean, Fishman, Clyne, Bloomfield, Giles, Haugen, Labov, Poplack, Macnamara etc.)¹⁰. A jelen tanulmány fókuszpontja elsősorban az egyéni kétnyelvűségre esik, így a továbbiakban a bilíngvizmus e típusával foglalkozik részletesebben.

Az egyéni bilíngvizmus elsajátításával kapcsolatban két típust különböztethetünk meg:

1. kétnyelvű elsajátítás (bilingual language acquisition)

⁷ NYÍRI 2002, 177.

⁸ LABAN CZ 2013, 104–116; LABAN CZ 2014, 596–602.

⁹ MACKEY 1967.

¹⁰ BARTHA 1999, 237–64.

- a) bilingvis első nyelvi elsajátítás: két vagy több nyelv elsajátítása legkésőbb a születés utáni első hónapoktól számítva.
 - b) második nyelvi elsajátítás: Egy hónappal a születés után, de két éves kor előtt rendszeresen találkozik a beszélő két nyelvvvel.¹¹
2. másodiknyelv-elsajátítás: az anyanyelvtől, vagy az első nyelvtől eltérő tudás elsajátítása, mely történhet iskolai kereteken belül, azokon kívül, gyermekkorban, vagy az után.¹²

Megállapítható továbbá, hogy „a kétnyelvűség kialakulásának társadalmi környezete szükségképpen befolyásolja az egyéni kétnyelvűség kialakulásának lehetséges módjait s közvetetten magát a kétnyelvűség típusát is”¹³.

Az egyéni kétnyelvűség kialakulásához számos tényező vezethet, melyeket Hoffmann az alábbiak szerint csoportosít¹⁴:

1. Bevándorlás
2. Migráció: erős késztetés áll a szülők által képviselt nyelv megőrzése mögött, általában ideiglenesre tervezett tartózkodás jellemzi.
3. Szoros érintkezés más nyelvi csoportokkal: soknemzetiségű országokban, belső migráció, nagyvárosokba költözés.
4. Iskola szerepe: például a többségi nyelv beszélői az iskolában a kisebbségi nyelvet tanulják második nyelvként.
5. Kétnyelvű család: főleg a szülői nyelvi magatartástól és a nyelvpár társadalmi megítélésétől függ.

Egy másik rendszerezés a tipikus elsajátítási helyzetek alapján tipologizálja a gyermeki egyéni kétnyelvűséget¹⁵:

1. Elit kétnyelvűség: szabadon választott, önkéntes döntés eredménye, gyakran egynyelvű családi háttérrel.
2. A nyelvi többséghez tartozó családok gyermekei: uralkodó egynyelvű családi háttér, általában többnyelvű, nyitott társadalom.
3. Kétnyelvű családban felnövő gyermekek: általában eltérő anyanyelvi háttérrel rendelkező szülők.
4. Nyelvi kisebbséghez tartozó gyermekek: erős külső, társadalmi nyomás a többségi nyelv elsajátítására, kétféle erő hat (kisebbségi összetartás, többségi társadalom), *kikényszerített, egyenlőtlen, egyoldalú* fogalmak.

A nyelv elsajátítás nyelvi környezete szerint négy alapvető elrendezés határozható meg, melyekből három a kétnyelvűség valamely típusához vezet¹⁶:

1. „Anyanyelvi”: L1 elsajátítása L1 környezetben

¹¹ DE HOUWER 1995, 222–23.

¹² HAUSEN 1997, 515.

¹³ BARTHA 1999, 163.

¹⁴ HOFFMANN 1991, 40–46. alapján BARTHA 1999, 163–65.

¹⁵ SKUTNABB-KANGAS 1984 alapján BARTHA 1999, 166–67.

¹⁶ BARTHA 1999, 168.

2. „Emigráns nyelvi”: L1 elsajátítása L2 környezetben
3. „Második/idegen nyelvi”: L2 elsajátítása L1 környezetben
4. „Természetes második nyelvi”: L2 elsajátítása L2 környezetben

A fentebb felsorolt típusok és elrendezések közül a magyarországi kínaiak többsége a migrációs, a nyelvi kisebbséghez tartozó gyermek és az emigráns nyelvi típusba sorolhatóak. Olyan közösségről beszélünk tehát, melyben erős az igény a szülők által képviselt nyelv megőrzésére, ahol az anyaországgal való kapcsolattartás erős, illetve a Magyarországon való tervezett tartózkodás ideje is általában rövid. A beszélők nyelvi kisebbséghez tartoznak, Magyarországon ugyanis a kínainak semmiféle hivatalos elismertsége nincs, a nyelvek támogatottsági fokozatai szerint a megtűrt kategóriába tartozik, vagyis az állam magára hagyva az adott nyelvi közösséget, sem támogató, sem pedig tiltó intézkedéseket nem tesz. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy működik Budapesten egy kínai-magyar általános iskola, illetve több gimnáziumban is lehet kínaiul tanulni harmadik választható nyelvként, ezt azonban főleg a Kínai Népköztársaság támogatja. A magyarországi kínaiakat így gyakran érik diszkriminatív megnyilvánulások, a második generációt erős kívülről jövő hatás éri, hogy megtanuljon magyarul az oktatás, a tágabb környezet, és általában a Magyarországon való hosszú távú boldogulás sikeressége miatt, melynek magyar kontextusban egyértelmű feltétele az államnyelv magas szintű ismerete. Ennek ellenkezőjére látunk példát a kutatás korpuszát megvizsgálva a kínai domináns kétnyelvűeknél, ugyanakkor azt is fontos megjegyezni, hogy a második generációs kínaiak nagyobb része már balansz kétnyelvű, bikulturális identitású.

A családi szocializációs modellek közül esetünkben a Haugen-féle család modellje érvényesül a második generációt nézve, ahol a szülők anyanyelve azonos, a környezet nyelve pedig eltér a szülőkétől, illetve a szülők csak saját anyanyelvükön kommunikálnak a gyermekükkel. Ritkán előfordul a Ronjat-féle családmodell is, ami az egy személy-egy nyelv elvre épül.

Ha az egyéni kétnyelvűség pszichológiai dimenzióit nézzünk, akkor általánosságokban elmondható, hogy a második generáció tagjainál a két nyelv kompetenciaszintje általában egyenlőtlen, az elsajátítás főleg serdülőkori, de a gyermekkori sem ritka, a két nyelv egymáshoz viszonyított státusza főleg szubtraktív, a kínai nyelv ugyanis sokkal alacsonyabb elfogadottságú társadalmilag, a csoporthoz tartozás tudata pedig változó, a legtöbb esetben bikulturális kétnyelvűségről beszélhetünk.

A kódváltás gyakran feltűnő jelenség, főleg az idősebbeknél, azoknál az első generációs kínaiaknál, akik valamelyest elsajátították a magyar nyelvet. Náluk több esetben megfigyelhető, hogy a nem hétköznapi társalgásból vett formulák és lexikai elemek általában kínaiul fejeződnek ki, majd a váltás után több esetben még néhány mondat kínaiul hangzik el, mivel magyarul nem olyan folyamatos a kommunikáció, a visszaváltás tehát igencsak nehézkesnek bizonyul.

Anyag, módszer

A jelen tanulmány korpuszát negyvenoldali feljegyzés, 12 óra felvett szöveg, 110 kitöltött kérdőív, 56 levél és e-mail, illetve több oldal chat-szöveg alkotja, melyekből 2 adatközlőtől származó 1 óra hangfelvételt és 2 oldal írott szöveget fogunk felhasználni a második generációs kínai domináns kétnyelvűség nyelvi sajátosságainak bemutatásához. A kutatást interjú és kérdőív segítségével végeztük, melyeket három nyelven: magyarul, kínaiul és angolul tettünk hozzáférhetővé az adatközlők számára. A módszertan szempontjából fontos az adatközlők generációk szerinti szétválasztása, valamint a további differenciálás elsősorban az iskola és a nyelvismeret alapján:

1. generáció: Azok a kínaiak, akik már 15-20 éve itt élnek és még a rendszerváltás idején

érkeztek, a korhatár 40 év és fölötte. Általában családosok, legtöbben két gyermekkel. Ezzel a kategóriával a jelen tanulmány nem foglalkozik.

- a. Azok az emigránsok, akik csak **kínaiul** tudnak.
- b. Azok, akik tudnak **kínaiul és angolul** is.
- c. Azok, akik tudnak **kínaiul és magyarul** is.
- d. Azok, akik **kínaiul, magyarul és angolul** is tudnak.

2. generáció: Az első generáció gyermekei, felnövő iskoláskorú kínaiak, illetve fiatal felnőttek. A korhatár 40 év és alatta.

- a. Azok a kínaiak, akik csak **kínaiul** tudnak.
- b. Azok, akik csak **magyarul** tudnak.
- c. Azok, akik **kínaiul és magyarul** is tudnak.
- d. Azok, akik **kínaiul és angolul** is tudnak, de magyarul nem.
- e. Azok, akik **kínaiul, angolul és magyarul** is tudnak.
- f. Azok, akik **magyarul és angolul** is tudnak, de kínaiul nem.

A jelen tanulmányban ismertetett adatok 2 adatközlőtől származnak, akik az alábbi paraméterekkel jellemezhetők: kínai domináns kétnyelvűek, 2 férfi, életkor: 23 és 40 év, lakhelyük: Budapest, foglalkozási megoszlásuk: 1 fő kereskedő, 1 fő vállalati középvezető, Nyelvismeretük szerint: 1 fő kínai-magyar-angol többnyelvű, 1 fő kínai-magyar kétnyelvű.

Eredmények

Az első elemzett szöveg egy 23 éves, kínai származású férfitől gyűjtött nyelvi adat. Nyolc éves korában költözött Magyarországra Lanzhou-ból a családjával, van egy 12 éves öccse. Az iskola nyelve minden esetben az angol volt, a munkavégzés nyelve is az angol. Iskolai végzettsége: felsőfokú. Magyarul az utcán tanult meg-ahogy ő mondta, de ritkán használja. Magyar barátnőjével él közös háztartásban, akivel szintén angolul kommunikálnak. Szülei Horvátországban élnek, nem beszélnek magyarul, iskolai végzettségük: felsőfokú.

A szöveg hangfelvételtől került lejegyzésre. A téma: kötetlen, szabad beszélgetés a dolgozat írója és az adatközlő között.

Az elemzés során csak az adatközlő mondatait vizsgálom, így a teljes beszélgetés a dolgozatban nem olvasható.

A korpuszban megtalálható mondatok között számos azonosan szerkesztett van, sok közülük ugyanazon jellemzőket viselik magukon, így ezeket táblázatosan közlöm. A táblázatok két, illetve három oszlopot tartalmaznak: az elsőben a korpuszból szó szerint idézett alakokat látjuk, a másodikba a szabályos alakok kerültek, az első táblázat harmadik oszlopa pedig a grammatikai hiba típusát jelzi.

1. táblázat: Képzők, jelek, ragok

Képzők, jelek, ragok hiánya/ nem megfelelő használata		
Idézett alak	Szabályos alak	Hiba típusa
<i>utána apám cégnél dolgoztam fél év</i>	Utána apám cégénél dolgoztam fél évig.	Birtokos személyjel, időhatározórag hiánya
<i>aki 15 év egy országban</i>	Aki 15 évet (eltölt) egy országban...	Időhatározórag hiánya
<i>például, szüleim is már 15 év de nem beszél magyarul</i>	Például, szüleim is már 15 éve (itt élnek), de nem beszélnek magyarul.	Képzőhiány, T/3 igei személyrag hiánya
<i>anyukám csak mandarin</i>	Anyukám csak mandarinul (beszél).	Módhatározórag hiánya
<i>ott van nekik egy hajó, hétvégén hajóznak</i>	Ott van nekik egy hajójuk, hétvégén szoktam hajózni.	T/3 birtokos személyjel hiánya
<i>de van más nemzetiség barátom is mert mindig nemzetközi suliban jártam</i>	De van más nemzetiségű barátom is, mert mindig nemzetközi suliba jártam.	Melléknévképző hiánya, helyhatározórag tévesztése.
<i>például, apukám nem nagyon van magyar haverok</i>	Például, apukámnak nem nagyon vannak magyar haverjai.	Részeshatározó-rag hiánya, létige téves ragozása, többesszám jele a birtoktöbbsesítő helyett.
<i>most egy magyar két tannyelvű suliban jár</i>	Most egy magyar két tannyelvű suliba jár.	Helyviszonyok tévesztése.
<i>szüleim van üzlet Horvátországban, de öcsém nem akarja ott menni</i>	Szüleimnek üzletük van Horvátországban, de az öcsém nem akar oda menni.	Részeshatározó-rag hiánya, T/3 birtokos személyjel elhagyása, határozott-általános ragozás tévesztése, helyviszonyok tévesztése.
<i>de 2 év ezelőtt elköltöztünk egy új hely</i>	De 2 évvel ezelőtt elköltöztünk egy új helyre.	Határozóragok hiánya.
<i>Voltál már kínába?</i>	Voltál már Kínában?	Helyviszony-tévesztés
<i>Én ma este megyek a várban</i>	Én ma este megyek a Várba.	Helyviszony-tévesztés
<i>nincsenek ott senki, nagyon jó hely</i>	Nincs ott senki, nagyon jó hely.	Hiba az igeragozásban (T/3, az E/3 helyett).

<i>van nekem egy nagyon-nagyon jó kínai gyógyszer</i>	Van egy nagyon-nagyon jó kínai gyógyszerem.	E/1 birtokos személyjel elhagyása.
<i>hajózás a tengeren nagyon jó esik</i>	A hajózás a tengeren nagyon jól esik.	Határozórag hiánya.
<i>hát... ma este kérdezek amikor istenval telefonálok</i>	Hát... Ma este megkérdezem, amikor Istennel telefonálok.	Igekötő hiánya+ általános-határozott ragozás tévesztése, írásban jelölt teljes hasonulás hiánya+ a rag nem illeszkedik hangrend szerint.
<i>mert a főnök apukám ismerős</i>	Mert a főnök apukám ismerőse.	E/3 birtokos személyjel hiánya.
<i>ő nem fog tudni, ha nem mond neki</i>	Nem fogja megtudni, ha nem mondd meg.	A segédige hibás ragozása (alanyi a tárgy helyett), az ige nincs E/2-ben ragozva.

Láthatjuk, hogy az esetek többségében a tőszavak önmagukban állnak, a kívánt toldalékmorfémák hiányában. A főnevek nagy része nincs melléknévvé képezve (*nemzetiség* – nemzetiségű; *jó* – jól), mikor az értelem megkívánná, a lokatívusz és a latívusz használatban keveredik (*megyek a várban* – várba; *voltál már kínába* – Kínában), az esetragok használata is bizonytalan. A birtokjelek és a birtokos személyjelek is feltűnően gyakran maradnak el.

2. táblázat: Idegen szavak

Idegen szavak a mondatokban	
<i>ott van sok photom</i>	Ott van sok fényképem.
<i>ilyen 160-170 cm lányok, olyan furcsa, giraff</i>	Az ilyen 160-170 centiméteres lányok olyan furcsák. Zsiráf.
<i>az első randi mindig barátkozás célból indul, remember this</i>	Az első randi mindig barátkozás céljával indul. Emlékezz erre!
<i>Hát úgy van, hogy van igazi friendship a lány fiú között</i>	Hát úgy van, hogy van igazi barátság lány és fiú között.
<i>például ha találkozunk egy idő után if you start liking me akkor mi lesz?</i>	Például, ha találkozunk és egy idő után elkezdesz megkedvelni, akkor mi lesz?
<i>no... mert mást is akar kipróbálni</i>	Nem, mert mást is ki akar próbálni.
<i>ha most single vagy, akkor fogsz randizni velem?</i>	Ha most egyedülálló lennél, randiznál velem?
<i>how r u?</i>	Hogy vagy?
<i>amikor nincs itthon az anyukám ő egy babysitternél hétköznap</i>	Amikor nincs itthon az anyukám, egy bébiszitternél van hétköznap

<i>nincsenek ott senki</i> clear the mind free the soul	Nincs ott senki. Kitisztul az elme, felszabadul a lélek.
<i>nagyon szar az izze, de rögtön már jó leszel tőle</i> I promise!	Nagyon szar az íze, de rögtön jól leszel tőle. Ígérem!
és nincs benne chemical dolog, minden növény	És nincs benne kémiai dolog, minden növény.
<i>kell positive gondolkodás</i>	Pozitívan kell gondolkodni.

A szakirodalom szerint a „kódváltás két vagy több nyelv váltakozó használata ugyanazon megnyilatkozáson vagy diskurzuson belül”¹⁷. Ez lehet egyetlen szó, kifejezés, egy mondat, vagy akár több mondat is. Előfordulhatnak mondaton kívül, mondaton belül, és a mondatok között is. Sok esetben azonban igen nehéz eldönteni, hogy kölcsönzésről vagy kódváltásról van-e szó, tehát hogy a vendégelem az adott megnyilatkozásban csak alkalmilag jelenik meg, vagy ez a lexéma része a közösség nyelvi rendszerének.¹⁸ A vendégelemek gyakoriságának okai az előzőekhez hasonlóan a korábbi nyelvi inputokban keresendők. Az adatközlő a nyelvhasználat 95%-ában ugyanis angolul és kínaiul kommunikál, magyarul csak az utcán, hivatalos ügyintézéskor, bevásárláskor, angolul nem tudó barátokkal való kommunikáció során nyilatkozik meg. A fentebb idézett esetekben alkalmi kölcsönzésekről beszélhetünk, de ennek szisztematikus vizsgálata még szükséges lesz a későbbi kutatások során.

3. táblázat: Az állítmány/ige

Az állítmány/ ige elhagyása	
<i>lassan 14-15 év itt</i>	Lassan 14-15 éve élek itt.
<i>hát... aki 15 év egy országban</i>	Hát... Aki 15 éve él egy országban...
<i>például, szüleim is már 15 év</i>	Például, szüleim is már 15 éve élnek itt.
<i>anyukám csak mandarin</i>	Anyukám csak mandarinul beszél.
<i>vagy csak pihenés otthon</i>	Vagy csak pihenek otthon.
én is itt	Én is itt élek.
<i>például anyukám 1 hó ott, 1 hó itt</i>	Például anyukám 1 hónapot ott van, 1 hónapot itt van.
<i>amikor nincs itthon az anyukám ő egy babysitternél hétköznap</i>	Amikor nincs itthon az anyukám, egy bébisitternél van hétköznap.
<i>van, de egyedül nem baj nekem</i>	Van, de egyedül menni nem baj.

Az igeragozás is nehézségként tűnik fel, hiszen ez sincs meg sem az angolban, sem a kínaiában. Ezekben a nyelvekben pusztán a személyes névmással, illetve a szituációs kontextus segítségével dönthető el, hogy ki a cselekvő. A vizsgált korpuszban is sok helyen feltűnik ez a szerkesztésmód: ő egy babysitternél hétköznap, te megy horvátország etc.

¹⁷ GROSJEAN 1982 alapján BARTHA 1999.

¹⁸ BARTHA 1999.

4. táblázat: Névelő

A névelő hiánya/ helytelen használata	
én szeretem alacsony lányok	Szeretem az alacsony lányokat.
<i>aztán kerestem egy más munkát IBM-nél</i>	Aztán kerestem egy másik munkát az IBM-nél
<i>most már lassan 3 év IBM-nél dolgozok</i>	Most már lassan 3 éve az IBM-nél dolgozom.
<i>nagyon-nagyon szar a izze</i>	Nagyon-nagyon szar az íze.
<i>ha akarod, találkozhatunk valahol, adok neked a gyógyszer</i>	Ha akarod, találkozhatunk valahol, adok neked gyógyszert.
<i>első randi mindig barátságos</i>	Az első randi mindig barátságos.
<i>mert nekem könnyebb az angolul</i>	Mert nekem könnyebb angolul.
<i>ja imádom a úszást</i>	Ja, imádom az úszást!

A névelőhasználat esetében is bizonytalanságokból következő hibákat találunk nagy részben, a határozott névelők gyakran felcserélődnek, sokszor ki sincsenek téve, ugyanakkor ennek az ellenkezője is gyakori, amikor olyan helyen vannak, ahol egyébként nincsen szerepük.

5. táblázat: Egyéb

Egyéb sajátosságok	
<i>az nem tudom</i>	Azt nem ismerem (angol mintára: I don't know)
<i>vagy ott, vagy itt, valamikor ott, valamikor itt</i>	Vagy ott vannak, vagy itt: valamikor ott, valamikor itt. Túlzott kifejtettség
ő haza maradt	Otthon maradt.
<i>csajok tetszik ilyesmit</i>	A csajok szeretik ezt. (Girls like this mintájára)
<i>jaj... egy csomó szart</i>	Jaj! Egy kalappal!
<i>ha kell, akkor szój</i>	Ha kell, akkor szólj!
<i>de az rögtön már jó lesz</i>	De attól rögtön jobban lesz.
én régen szoktam sokat bulizni	Én régen sokat buliztam. (angol mintára: I used to...)

Az egyéb sajátosságok közé olyan nyelvi adatok kerültek, melyek előfordulása kevésbé gyakori, az egész állományban csupán néhány alkalommal jelennek meg. Ilyen volt az angol struktúra szerinti gondolkodást tükröző „az nem tudom” szerkezet. A tud és az ismer jelentésére ugyanis az angolban egy ige van: a know. Ennek analógiájára szerkesztődött a fenti mondat. Ehhez hasonló példa az „ő haza maradt” is. Itt a home angol szó állhat a struktúra mögött, amely szintén jelent otthont és hazát is. Ezek szintaktikai calque-ok, vagy másképpen tükörfordítások, Kontra meghatározásában ún. indirekt kölcsönzések, amikor az idegen morféma nem kerül be az átvevő nyelvbe, helyettük tükörszavak vagy jelentésbővülések keletkeznek¹⁹.

¹⁹ KONTRA 1981 alapján BARTHA 1999.

A kínai domináns kétnyelvű adatközlők magyar nyelvhasználatáról tehát megállapítható, hogy igen töredezett, és sok helyen bizonytalan. A kutatás azt mutatja, hogy a fonológiai kompetencia része, a hallás utáni értés magasabb szintű, a grammatikai kompetencia azonban hiányosabb, erre fentebb láthattunk példákat is. A pragmatikai funkciók is kérdésesek, de a nyelvi udvariasság tetten érhető. A lexikális kompetencia, a szókincs kérdésében fontos a kódváltás, ami történhet magyarról angolra és kínaira egyaránt. Mindezek szorosan összefüggenek az intézményes háttérrel. Az adatközlő esetében tehát angol-kínai-magyar többnyelvűségről beszélünk, ahol az angol a domináns nyelv, a kínai és a magyar bizonyos funkciók és személyek szerint korlátozódik. A kínai a családdal való kapcsolattartás nyelve, erősen visszaszorult a közvetlen, családi környezet perifériájára, a magyar pedig a többségi társadalom azon részével használt nyelv, amely nem beszél angolul. Ugyanakkor a csoporthoz tartozás tudata és a kulturális identitás szempontjából a beszélőt a monokulturális kétnyelvűség jellemzi, az angolhoz való kötődése gazdasági, financiaális eredetű, a szorosabb kapcsolat a már perifériára szorult kínával alakult ki, a kínai identitás elsődleges fontosságú.

A második, alább olvasható szöveg egy 40 éves kereskedéssel foglalkozó férfi adatközlőtől származik.²⁰

–... ok, csak en nem tudom angolul

ha kínai akkor jó

–van kínai is, akkor elküldöm azt.

–ok

–Te hol laksz?

–most papa

neha pest vagyok

te?

–Én Budapesten. Te hány éves vagy?

–41 is te?

–23. Mit csinálsz? Tanulsz, dolgozol?

–dolgozik

–Mit?

–kínai aruhazba

te suliba jársz?

–aha, egyetemre

–jah, erterm akos vagy

–hol tanultál meg magyarul?

–sehol

–utcán?

²⁰ A szövegben az adatközlő mondatait dőlten szedjük.

–nem

*csak boltba sok vevo vagy elado sok beszélni
erted?*

*–aha, hát ügyes vagy, nem lehetett könnyű
mikor jöttél Magyarországra?*

–10eves elott

–És honnan?

Dél-Kína? vagy észak?

–aha kina

fujian

–Aha, és miért jöttél, mi okból?

*–hat, keresni, meg anya, apuka minden ide hoz
tudod kuld magarol foto nezni?*

–aha

–maszik? az nem latom arc

van meg

est mi csinálsz?

–általában videózom, olvasok, pihenek

–jah, ertem

pest sok buli van ma

egyettem is van?

–igen

–majd együtt menni fiam

–jó, ha gondolod

–aha peszer

–Te miket szeretsz csinálni? mi a hobbid?

–bulija

sport

uszi

–Akkor te itt akarsz lakni Magyarországon, vagy elköltözöl?

–meg nem tudom

lehet itt leni

–Hova mennél, ha nem itt?

–*kinaba*

–Vissza? ott jobb, mint itt?

–*aha, biztos*

gazdag mint itt

–És Európában valahol, Magyarországon kívül?

–*italyi*

sok nyelv tud besz?

–nem sokat, néhányat, magyar, angol, spanyol, kicsit kínaiul is

–*nagyon ügyes vagy, lehet tanulsz nekem*

–te milyen nyelven tudsz? milyen változaton? mandarin? kantoni? putonghua?

–*hat ugyanaz csak nem tudom mondni*

putonghua ezt kínai nyelv

shanghai ezt egy város nyelv

ikabb ilyen mond

–melyik Kína legszebb része?

–*milyen város szereted?*

tenger park?

vagy fõvaros

ezt nem szeretem

minden sok

nagyon meleg

nem jó

–Hainan?

–*szép tenger park*

–他们为什么不喜歡对方? (miért nem szeretik egymást a kínaiak és a japánok?)

–*így van*

regi sok kínai meghal

nagyon régi nics japan

ok is kínai menni ott

utan lesz japan

–中国的语言是更美丽, 比日本, 正确的句子? (A kínai nyelv szebb, mint a japán. Jól mondom?)

–*te tudsz kínai írni?*

jo nagyon jo

–谢谢! (Köszönöm!)

–不客气 (*Nincs mit!*)

sok tanultal?

–hát, igen, minden nap 10 órát

–*igen*

nagyon jo

nem nehéz?

–nem, inkább élvezetes

现在, 我必须去 (Most mennem kell)

–*ok puzi*

–szép estét!

–*te is*

szia

Egy levelében ezt írja:

„Nagy örömmel eljöttem ebbe a gyönyörű országba, de nagyon örülök, hogy ismerlek. Ha szükséged van a segítségemre legyen szíves mondja meg, mit lehet, amíg hajlandó”

A közlésekből jól látszik, hogy a magyar mondatok nem a magyar struktúra szerint építkeznek. A magyar nyelvtan nehézségeiről a következőképpen nyilatkozik egy tanár, aki a Kínai-Magyar Két Tanítási Nyelvű Általános Iskolában dolgozik:

„A legnagyobb gondot mindig a rendhagyóság megtanítása okozza. Büszkén nézünk diákunkra, mikor tudatosul benne, hogy a ló többszáma a lovak, de figyelmeztetnünk kell arra, hogy ezt az alakot ne hogy meggondolatlanul alkalmazza. Mégis előfordulnak balesetek, így születnek a „kagylovak”, a „vasalovak” és társaik. Szerencsénkre a kínai nyelvben jóformán nincs is nyelvtan. Valamit valamiért.”

Az igeragozás, a különböző esetek, a névelőhasználat szinte egyáltalán nem jelenik meg. Minden egyes közlés a kínai nyelv mintájára szerkesztett. A beszélő tehát elgondolja, hogy mit szeretne mondani, majd a szavakat grammatikai jelöltség nélkül és a szórend figyelmen kívül hagyásával helyettesíti magyar megfelelőjükkel, vagyis tükörszerkezeteket produkál. Kínai struktúrát magyar szavakkal. Gyakorlatilag alapszintű lexikális kompetenciával számolhatunk, a szavak írásmódja is a kiejtéshez igazodik sok esetben, hiszen ahogy az adatközlő el is mondta: csak megfigyelte, ahogy mások beszélnek és eltanulta, ami hallott. Így a helyesírási szabályokat természetesen nem sajátíthatta el. Az idézett szövegrészletből az is egyértelműen kivehető, hogy rendkívül nehezebbé esik az adatközlőnek a magyar nyelv használata. A kommunikáció eléggé akadozott és töredezett. Az interjú végéhez érve már az értés is nehézkessé válik, ezért váltottunk kínaira, az adatközlő pedig továbbra is a magyart használta, kivéve olyan eseteket, ahol erősen elsáncolt, begyakorlott fordulatokról volt szó. Ilyen például a köszönöm–szívesen séma: 谢谢! (Xiexie) – 不客气! (Bu keqi). Ez a bázisváltogatás jelensége. A levélből vett részlet pedig valószínűleg gépi fordítóval készült, ez is jelzi, hogy a beszélő a magyar nyelvet bizonytalanul használja, és mindenképpen szükségéből. Egyenlőtlen, domináns kétnyelvűségről beszélhetünk tehát, amely felnőttkori elsajátítás eredménye, az identitás pedig egyértelműen

monokulturális. A magyar nyelv mindenképp perifériára szorult, a munkavégzés nyelve, ott is elsősorban az eladó-vevő kommunikációban játszik szerepet, a mindennapi életben és az otthoni, családi környezetben az elsődleges a kínai. A magyar nyelv használata a kereskedelemhez, és az alkudozáshoz alapvetően szükséges lexémákra korlátozódik. A cél az alapszintű kölcsönös érthetőség biztosítása vevő és árus között. A nyelvismeret szintje is ehhez igazítható.

Következtetések

A jelen tanulmányban bemutatott két adatközlőtől származó nyelvi adatok rámutatnak a magyarral intézményes szinten nem találkozó kínai migránsok nyelvhasználati nehézségeire, tipikus nyelvi fordulataira hasznos adalékokkal szolgálva a magyar mint idegennyelv tanításának gyakorlati és elméleti művelői számára, nemkülönben hozzátesz a migráció, kétnyelvűség, valamint a szociológia meglévő szakirodalmához egy eddig csak kis részben feltárt terület bemutatásával. Megállapíthatjuk, hogy bár a második generációs kínaiak között kisebb számban vannak jelen kínai domináns kétnyelvűek, de az újabban érkező migránsok nyelvoktatása esetében, valamint az első generáció magyar nyelvi felzárkóztatásának módszertana érdekében kiemelten fontos a terület további szisztematikus kutatása, amelyhez a jelen tanulmány is hozzá kíván járulni.

Bibliográfia

- BARTHA Cs. 1999. A kétnyelvűség alapkérdései – Beszélők és közösségek. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- DE HOUWER, A. 1995. Bilingual Language Acquisition: FLETCHER, P. – MACWHINNEY, B. (szerk.): Handbook of Child Language. Blackwell, London. 219–50.
- GROSJEAN, F. 1982. Life with Two Languages: An Introduction to Bilingualism. Harvard Up, Cambridge.
- HOFFMANN, Ch. 1991. An Introduction to Bilingualism. Longman, New York.
- KONTRA M. 1981. A nyelvek közötti kölcsönzés néhány kérdéséről, különös tekintettel „elangolosodó” orvosi nyelvünkre. Akadémiai Kiadó (Nyelvtudományi Értekezések, 109), Budapest.
- Labancz L. 2013. Kétnyelvűség és nyelvi attitűd a magyarországi és amerikai kínai közösségben: VII. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia. Konferenciakötet. MTA-NyTI. Budapest, 104–116.
- Labancz L. 2014. A magyarországi kínaiak kétnyelvűsége: Ladányi M. et al. (szerk.): Nyelv-Társadalom-Kultúra. Interkulturális és multikulturális perspektívák II. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 596–602.
- MAO Ch. 1992. Zhongguoren zai Dongou (Kínaiak Kelet-Európában). Zhongguo Lüyou Chubanshe, Peking.
- MACKEY, W. F. 1967. Bilingualism as a World Problem. Harvest Hoose, Montreal.
- NYÍRI P. 2002. „Párhuzamos globalizáció. Kínaiak Magyarországon”: Kovács J. M. (szerk.): A zárva várt Nyugat. Kulturális globalizáció Magyarországon. Sik Kiadó, Budapest. 138–166.
- NYÍRI P. 2009. Transznacionalitás és a közvetítő kisebbség-modell. Kínai vállalkozók Magyarországon.
- http://www.ittvagyunk.eu/application/essay/18_1.pdf (Utolsó elérés: 2015. 01. 21.)
- SKUTNABB-KANGAS, T. 1984. Bilingualism or Not. The Education of Minorities. Multilingual Matters, Clevedon.
- STATISZTIKAI TÜKÖR. II/177. sz. 2008. KSH. Budapest. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nemzvand.pdf> (Utolsó elérés: 2015. 01. 21.)
- VEZDA L. 2001. Hamis a baba (is). Határőr. 2001/1. 32.